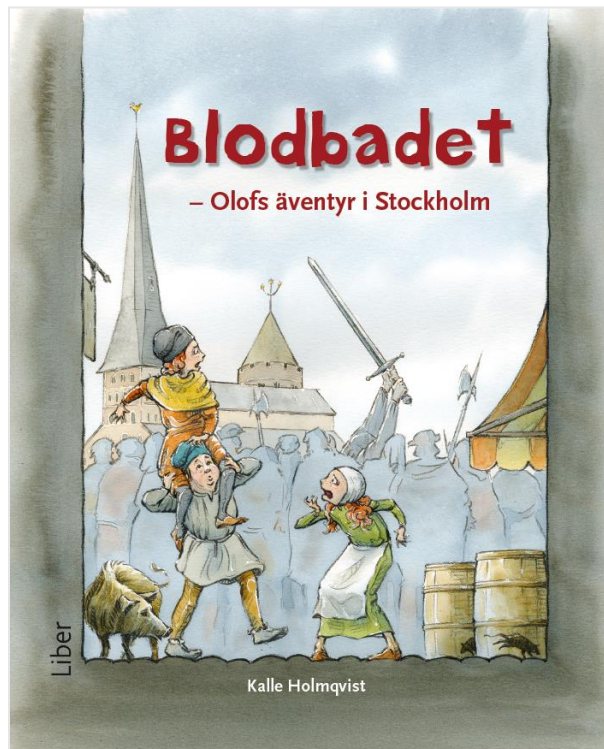

Lärarstöd till Blodbadet

Lärarstödet innehåller författarens kommentarer till bokens kapitel och diskussionsfrågor till eleverna.

Till varje kapitel finns:

- Allmänna kommentarer
- Ord och begrepp
- Citat
- Återberätta kapitlet
- Diskutera texten

Kapitel 1: Döden i lingonriset

Allmänna kommentarer

Färgblindhet är vanligt. Det finns mest bland pojkar (minst 8 procent). Det vanligaste är att inte kunna skilja på alla former av rött och grönt. Det innebär idag att den som är färgblind inte kan ha vissa yrken, till exempel elektriker, lokförare och pilot. Tron på alver och vättar hörde till den gamla tiden, innan kristendomen.

Ord och begrepp

Armborst – Ett skjutvapen som skjuter i väg pilar.

Yrkessoldater – Soldater som arbetade med att kriga. De slogs för den kung som betalade dem, oavsett vilket land kungen kom ifrån.

Örtugar – Örtug var ett mynt som fanns på 1500-talet. Tre örtugar var lika mycket som ett öre.

Otyg – Att hitta på otyg är att göra något dumt, något som man inte borde göra.

Odugling – Odugling betyder klantskalle, en person som inte riktigt duger.

Huvaligen – Ett gammalt ord som betyder ungefär ”oj, oj, vad hemskt”.

Citat

”Han och grannpojken Lill-Mats skulle plocka bär.”

”Det var ingen av bönderna som hade varit ute för att jaga hare eller älg den dagen.”

”Framåt kvällen blev mormor Gammel-Karin orolig för djuren på grangården.”

– Ovanstående citat är exempel på självhushållning. På 1500-talet handlade man inte så mycket saker, särskilt inte på landet. Det mesta som man åt odlade man själv. De flesta som bodde i Sverige var bönder och hade egna djur, till exempel några kor eller en gris. Det var också vanligt att man jagade i skogen, eller plockade bär.

”Skogarna i Brännkyrka var fyllda med varelser som ville människorna illa”

”Troll flydde om man bad till Jungfru Maria.”

”Gammel-Karin mumlade alldeles gratis en ramsa om alver, vättar och annat som man helst inte pratade om.”

– När Sverige började bli kristet på 1000-talet fick man egentligen inte tro på tomtar, troll, alver och vättar längre. Men alla gjorde inte som prästerna sa åt dem. Det finns många exempel på att tron på såna varelser levde kvar ända in i modern tid. Och tomtar tror ju många på fortfarande. Troll var ungefär som människor. Ibland var de snälla, men de kunde också bli farliga om man retade dem.

”I flera år hade det varit krig i det svenska riket. Kung Kristian hade hyrt tyska yrkessoldater, det var såna som åkte runt i världen och slogs för den som betalade bäst.”

– De som slogs om makten i Sverige under 1400-talet och 1500-talet behövde massor av soldater. Ibland tvingades vanliga bönder att kriga. Men ofta hyrde kungen och adelsmännen yrkessoldater, som krigade mot betalning. De kunde komma från olika länder. Många av de soldater som kung Kristian II använde sig av kom från Tyskland.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Lill-Mats, Henrik, Gammel-Karin, Mats Matsson, Fader Niklas

Med hjälp av nyckelscener:

Lill-Mats kastar en kotte i huvudet på Olof.

Henrik och Mats Matsson letar efter Lill-Mats i mörkret.

Fader Niklas besöker Matssons.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Beskriv Olof, Henrik, Gammel-Karin. Hur är de släkt med varandra?

Varför tycker Lill-Mats att Olof är en odugling?

Varför tycker Henrik att ingen ska vara ensam i skogen när det har blivit mörkt?

Varför tror man att det är soldater som dödat Lill-Mats?

Frågor mellan raderna:

Vilka ledtrådar i texten hittar du som visar att bönderna på 1500-talet levde av självhushållning?

Hur märker man på människorna att tron på det övernaturliga är stark på medeltiden?

Frågor bortom raderna:

Olof tyckte själv att han var normal och alla andra var konstiga. Folk skrattade åt Olof. Hur upplevde han det? Var folk tuffare mot varandra förr än idag, tror du? Vad är en normal människa? Finns det något som är normalt?

Lill-Mats föräldrar fick aldrig veta vem som skadat sonen. De kunde inte gå till polisen och göra en anmälan. Hade det varit annorlunda tror du, om familjen tillhört en annan klass och bott på en herrgård?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 2: Smådjävlar och demoner

Allmänna kommentarer

Boken utspelar sig under den katolska tiden, strax före reformationen. Katolska seder, som att prästen tar betalt för att läsa mässor över människor, fick stark kritik under reformationen. Bibeln fanns ännu inte översatt till svenska, den utkom på svenska 1541.

Stockholm har länge varit en stad dit många flyttat, även från andra länder. På 1500-talet fanns det framför allt många tyskar i Stockholm. Men också finländare.

Ord och begrepp

Brännkyrka – Brännkyrka låg söder om Stockholm. Idag är det en del av Stockholm. I det som då var Brännkyrka finns idag till exempel Globen, Skärholmen, Hägersten, Farsta och Skarpnäck.

Fader Niklas – Förr i tiden kallades präster ofta för "fader". Prästen skulle vara som en pappa för vanliga människor. I början av 1500-talet fick inte prästerna gifta sig och skaffa egna barn.

Makthavare/härskare – De som bestämmer, till exempel kungen på den tiden.

Huvudduk – Kvinnor som var gifta skulle inte visa sitt hår, det ansågs olämpligt. Därför hade gifta kvinnor en slags huvudduk, ungefär som en sjal eller slöja. Så var det i Sverige ända fram till 1800-talet.

Ädelstenar – fina stenar, till exempel diamanter.

Citat

"Sverige bytte härskare oftare än Olof bytte strumpor."

– Under striderna om vem som skulle bestämma i Kalmarunionen fick Sverige ofta nya makthavare. Det kan inte ha varit lätt för vanligt folk att veta vem det var som bestämde. Ena dagen var det Sten Sture som man skulle lyda, och nästa dag var det kung Kristian.

"Om jag läser böner kommer Lill-Mats till himlen snabbare."

– Kyrkan lärde ut att vissa skulle komma till himlen och vissa till helvetet efter döden. Men även många av de som fick komma till himlen skulle först straffas på olika sätt för dumma saker som de hade gjort. De kunde komma till himlen fortare om prästerna bad böner för en. Men då fick deras familjer betala för det.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Gammel-Karin, Fader Niklas, Mor Anna, Mats Matsson, Henrik, Olof

Med hjälp av nyckelscener:

Fader Niklas besök hos Matssons.

Olof och Henrik äter soppa hemma.

Olof och Henrik vandrar mot Stockholm.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför är Fader Niklas på besök hos Matssons?

Varför vill inte Fader Niklas anmäla att Lill-Mats skjutits?

Hur delade Gammel-Karin upp världen?

Varför går Olof och Henrik till Stockholm?

Frågor mellan raderna:

Varför tyckte inte Mor Anna att det var fred i riket, trots att kungen bestämt att det var så?

På vilket sätt använder Fader Niklas Bibeln för att få sin vilja igenom?

Varför var Gammel-Karin så ängslig för Olofs resa till Stockholm?

Frågor bortom raderna:

Religionen och präster som fader Niklas hade mycket makt på 1500-talet. Rädslan för vad som skulle ske efter döden styrde hur människorna levde sina liv. Hur ser det ut idag? På vilka sätt påverkar religionen människor idag? Finns det något annat som styr våra liv?

Gammel-Karin var rädd för allt stort och okänt som fanns utanför Brännkyrka. Hur ser det ut idag? Är miljön där du bor trygg? Finns det platser där du känner dig otrygg? Varför är det så, tror du?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 3: Olof ställer till med problem

Allmänna kommentarer

Kalmarunionen präglades av maktkamp mellan olika grupper. Tron på troll, skogsrån och andra övernaturliga väsen var stark.

Ord och begrepp

Adelsmän – Adeln var den finaste gruppen i det svenska samhället. Många ägde mycket jord och hade stora rikedomar. En del av de rika och mäktiga ville bestämma mer själva, därför var de emot kung Kristian. Andra höll på kung Kristian.

Kapitulera – Att ge upp. Ett begrepp ofta kopplat till krig när den ena parten ger upp och förlorar.

Höstskörd – Skörd är när man tar upp grönsaker och annat som man har odlat, till exempel vitkål. Man stoppade ner frön i jorden (sådde) på våren och skördade på hösten. När skörden var klar ordnades en stor fest. Om skörden blev dålig hade man ont om mat hela vintern.

Yllock – Ylle görs av fårens ull och är varmt. På vintern hade man ofta kläder av ylle.
Kopparbägare – Koppar är ett ämne som lyser och nästan liknar guld. Det användes ofta till att göra fina saker.

Skogsrå – Skogsrået var ett kvinnligt väsen som många trodde på. Hon bodde i skogen och härskade över de vilda djuren. Man trodde att hon hade ihålig rygg eller svans. Hon kunde vara farlig, men också hjälpa jägare.

Citat

”Sverige, Danmark och Norge hade varit i union med varandra i över hundra år.”

– Kalmarunionen bildades 1397 och var en union mellan Sverige, Danmark och Norge. Tanken var att länderna i Norden skulle ena sig mot omvärlden och tjäna mer pengar på handel. Men det var ofta stridigheter om vem som skulle ha makten i unionen. Det här utspelar sig under Kalmarunionens sista tid. Efter Stockholms blodbad försvann unionen.

”Kniven har jag alltid med mig.”

– Både barn och vuxna brukade bära kniv på den här tiden. Kniven kunde användas som verktyg och när man skulle äta.

”De var nästan framme vid den stora vägen som ledde till Stockholm.”

– Gamla Göta landsväg (eller Göta landsväg som den kallades först) gick till och från Stockholm. Skogarna var ofta mörka och farliga så det gällde att hålla sig till vägen. I Stockholm finns flera minnesskyltar som berättar om Göta landsväg, bland annat nära Gullmarsplan, där Skansbron slutar. På Årstafältet finns delar av Göta landsväg kvar.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Kristian II, Sten Sture, Kristina Gyllenstierna, Olof, Henrik, Soldaten

Med hjälp av nyckelscener:

Olof och Henrik promenerar mot Stockholm

Mötet med soldaten

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför reste Brännkyrkaborna ibland till Stockholm på hösten?

Vem var Kristina Gyllenstierna?

Vad var det som glimmade i skogen?

Frågor mellan raderna:

Varför hade kriget gjort det svårt för Brännkyrkaborna att arbeta i Stockholm?

Texten berättar om en skatt som någon gammal kung från den "okristna" tiden grävt ned.

Vilka levde i Sverige under den "okristna" tiden?

Frågor bortom raderna:

Det finns nog många anledningar till varför människor blir soldater trots att det är ett farligt yrke. Varför blev man soldat, tror du? På vilket sätt kan det vara annorlunda idag?

Gammel-Karin säger att när man blir vuxen lärde man sig att det inte var någon mening med att fråga. Varför säger hon så? Håller du med?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 4: Tala ur skägget

Allmänna kommentarer

Stockholm har belägrats flera gånger, inte minst i samband med maktkampen inom unionen. När Stockholm blev angripet brände ofta Stockholms försvarare ner husen på Åsön, annars kunde fienden använda sig av husen. De som bodde på Åsön drabbades hårt av kriget. Järntorget finns fortfarande kvar, i det som nu är Gamla stan i Stockholm.

Ord och begrepp

Was – "Vad" på tyska

Åsön – På den tiden var Stockholms stad inte större än det som är Gamla stan idag. Åsön låg söder om Stockholm och kallades även Södra malmen. Idag heter området Södermalm, eller bara Söder, och är en del av Stockholm.

Tegelbruk – Ett ställe där tegel tillverkas.

Skräddare – En person som arbetar med att göra kläder.

Tala ur skägget – betyder ungefär "prata ordentligt"

Leverans – När man får någonting skickat till sig.

Vedskjul – Ett litet hus där man har ved som man ska elda med.

Citat

"Hur ska du kunna hitta arbete utan mig? Du är bara ett barn."

– På den tiden fick barn arbeta redan när de var små. Men de flesta arbetade på gården hemma hos sin egen familj.

"På söndagen när det var ledigt kunde han gå hem och hälsa på mormor."

– Söndag är en helig dag inom kristendomen. Kyrkan bestämde att man inte fick arbeta på söndagar. De flesta arbetade hårt resten av veckan så det var skönt att vara ledig på söndagen även om många gick till kyrkan den dagen.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Henrik, Soldaterna i skogen, Drängen på tegelbruket, Skräddaren på ox-vagnen

Med hjälp av nyckelscener:

Olof stukar foten

Stoppet vid tegelbruket

Olof får skjuts

Olof blir utslängd

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Hur gör Olof illa sin fot?

Varför var den sista sträckan innan Stockholm den farligaste?

Frågor mellan raderna:

På vilka olika sätt skyddades Stockholm när det var krig?

Hur märks det i texten att Henrik tycker att Olof bara ställer till med problem?

Varför tror Olof att det är bäst att inte nämna att pengapåsen är borta?

Frågor bortom raderna:

Henrik suckar och stönar mycket när Olof pratar. Har du varit med om att du kommer med idéer och frågor och bemöts av suckar och stönar? Hur påverkas man av det? Finns det något bättre sätt att bemöta frågor och funderingar?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 5: En jävla bonde i storstan

Allmänna kommentarer

Även på medeltiden växlade modet, olika typer av skor och kläder var populära i olika perioder. Det syntes ofta tydligt vem som var rik och fattig och vem som kom från staden respektive landet.

Ord och begrepp

Häcklefjäll – Ett gammalt ord som betyder helvete.

Slask – Avfall eller smutsvatten.

Snorvalp – Ett litet och omoget barn.

Svinstian – Där grisarna bor.

Griskultingar – Grisungar.

Albrekt av Mecklenburg – Kung av Sverige på 1300-talet.

Citat

”Skyll dig själv om du är i vägen när jag ska tömma slask”

– Det var dåligt med renhållningen i städerna på den tiden. Folk slängde ofta sopor på gatan eller i vattnet.

”Det fanns många kyrkor i Stockholm men Storkyrkan såg man på långt håll”

– Storkyrkan kallades också Sankt Nicolai kyrka. Den är från 1200-talet men har byggts om flera gånger. Den finns fortfarande kvar.

”Då öppnades en fönsterlucka, en sophink sträcktes ut och vändes upp och ner så att innehållet tömdes över Olof där han satt.”

– Glas var dyrt och de flesta hade inte råd att ha det i fönstren. Ofta hade man bara en trälucka, som man kunde öppna när man ville släppa in luft eller kasta ut något.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Kvinnan i fönstret, De fyra pojkarna, Elin

Med hjälp av nyckelscener:

Olof sitter mot väggen

Olof mobbas av fyra pojkar

Mötet med Elin

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad händer Olof när han sätter sig ned för att vila?

Varför ska Olof gå till Stortorget?

Vad erbjuder Elin Olof?

Frågor mellan raderna:

Varför tror du att Olofs kläder blev ännu smutsigare när han försökte tvätta dem?

Olof kallas för "jävla bonde" och "smutsbonde". Varför tror du att personerna använde bonde som skällsord?

Frågor bortom raderna:

Mobbing fanns redan på 1500-talet. De som var annorlunda var säkert lätta måltavlor för mobbare. Skiljer sig den mobbing som Olof råkar ut för, från hur det ser ut idag?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 6: Får jag kasta ut honom genom fönstret?

Allmänna kommentarer

Stockholm bestod till stor del av stenhus. Men de fattigaste kunde bo i hus av trä. Barn som inte hade föräldrar eller släktingar kunde bli skickade till Helgeandshuset och liknande ställen. Men det var också vanligt att man inte hade så noga koll på vad barn gjorde. Många klarade sig själva. Tärningsspel var en vanlig fritidssysselsättning.

Ord och begrepp

Helgeandshuset – Helgeandshuset låg på Helgeandsholmen, där riksdagshuset ligger idag.

Galgbacken – Galgbacken låg en bit utanför staden, nära det som är Medborgarplatsen idag. Det var där man hängde folk som dömts till döden. Halshuggningar skedde inne i staden. Men de som hängdes i galgen fick hänga kvar tills deras lik ruttnade, därför ville man inte ha galgbacken nära där folk bodde. Det var bara män som hängdes, kvinnor som skulle avrättas blev i stället dränkta eller begravda levande i jord.

Varulv – En människa som förvandlas till varg. Förr trodde många på varulvar.

Rotfruktsgryta – En gryta med till exempel morötter och kålrötter. Potatis fanns inte i Sverige på den tiden.

Munkbron – Bokens Elin och Eskil bor nära Munkbron, som gick till Gråmunkeholmen (heter Riddarholmen nu för tiden). Idag ligger Munkbron mitt i Stockholm, men på den tiden var det i utkanten av staden.

Citat

”En gubbe med käpp stod i ett gathörn och sträckte fram en skrynkelig hand”

– Det fanns många som inte hade mat för dagen och tvingades tigga på gatorna. Tiggare fanns framför allt i städerna, så det var nog en ovanlig syn för Olof.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil

Med hjälp av nyckelscener:

Olof träffar Eskil i tvillingarnas hem

Natt hos Elin och Eskil

Brödbaket

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Hur bodde Elin och Eskil?

Vad åt barnen till middag?

Vad var Helgeandshuset?

Frågor mellan raderna:

Vilka skillnader märker Olof finns mellan att bo i staden och på landet?

Olof märker att han faktiskt inte bara ställer till problem utan också kan saker. Hur då?

Frågor bortom raderna:

I 1500-talets Stockholm sökte sig människor till staden för att finna nya möjligheter, men där fanns också stor fattigdom. Hur märks det i texten? Hur ser det ut i stora städer idag?

Döden var ständigt närvarande för 1500-tals människor. Hur märks det i texten? Hur ser det ut idag? Är döden mer "onaturlig" för människor idag?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 7: På jakt efter ett arbete

Allmänna kommentarer

Många i Stockholm försörjde sig på tillfälliga arbeten. De samlades på Stortorget för att hitta arbete. Stortorget, Köpmangatan och Skomakargatan finns fortfarande kvar i Gamla stan i Stockholm. På den katolska tiden var det vanligt att be till helgon. Det är det i katolska länder än idag.

Ord och begrepp

Surkål – Surkål är en slags maträtt som är gjord på kål. Den luktar starkt.

Byggnadsdräng – En person som arbetade med att bygga till exempel hus.

Gudfruktig – Att tro mycket på Gud.

Flinka – Snabba.

Klara kloster – Ett kloster är ett hus där det bodde munkar eller nunnor. Klara kloster låg där Klara kyrka ligger idag, nära T-centralen. På den tiden var det en bit utanför Stockholm.

Verkstäder – Lokaler där man tillverkar saker.

Citat

”Flytta på dig. Jag letar efter någon som kan arbeta med näten, sa fiskaren”

– Eftersom Stockholm är omgivet av vatten fanns det många fiskare i staden. Fisk, till exempel strömming, var en vanlig maträtt.

”Men Stockholm hade ett eget helgon som hette Sankt Erik.”

– Sankt Erik, eller Erik den helige, är fortfarande Stockholms skyddshelgon. Hans bild finns på Stockholms logotyp.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Mannen med skinnkeps, Smeden, Skomakare Bengt

Med hjälp av nyckelscener:

Olof försöker få jobb på Stortorget.

Olof ber till Sankt Erik.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför samlades människor på Stortorget?

Vilka olika typer av jobb sökte man folk till på Stortorget den här dagen?

Hur döptes ofta gatorna i Stockholm?

Vad var ett helgon?

Frågor mellan raderna:

Varför var mannen med skinnmössan så arg på Olof?

Hur märks det i texten att människorna i Stockholm inte brydde sig så mycket om främlingar?

Frågor bortom raderna:

I texten märker man att människorna som bodde i Stockholm inte var särskilt hjälpsamma mot främlingar. Varför tror du att det var så? Hur ser det ut idag där du bor? Hjälp man varandra? Hur är man mot främlingar som behöver hjälp?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 8: Olof undrar hur råttor smakar

Allmänna kommentarer

Det var vanligt att arbeta som dräng eller lärling hos någon borgare. Barn fick ofta också arbeta. Många i Stockholm pratade bara tyska. Tyska och svenska är släkt med varandra, så det gick ofta att förstå varandra litegrann. Svenska har också lånat in många ord från tyskan, till exempel herr, fru, hus (Haus) och skomakare (Schumacher).

Ord och begrepp

Inte sett röken till av – Inte sett något spår av

Läder – Läder görs av hud från djur, till exempel gris eller ox. Det används bland annat till skor och kläder.

Slarver – En person som är slarvig

Fattig som en kyrkråtta – Jättefattig

Citat

”Om du lатар dig blir det stryk med käppen. Om du försöker stjäla något blir det stryk med käppen. Om du ställer dumma frågor blir det stryk med käppen.”

– Den som var lärling eller dräng hade inga rättigheter på arbetet utan cheferna kunde göra nästan som de ville. Det var tillåtet att slå både barn och anställda.

”... en kvinna kan inte bestämma i ett hem, sa sadelmakaren”

– Det var stor skillnad på hur män och kvinnor behandlades. Det var bara männen som skulle få bestämma.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Sadelmakaren, Skomakare Bengt, Lärpojken, Vendela

Med hjälp av nyckelscener:

Olof skrapar skinn.

Bengt förklarar reglerna.

Middagen

Samtalet med Sadelmakaren.

Olof går och lägger sig.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vilken uppgift fick Olof av Bengt?

Vilka regler hade Bengt?

Vad var en lärpojke?

Frågor mellan raderna:

Varför tror du att lärpojken skrattade så högt när Bengt hotade Vendela med "knytnäven"?

Varför hade Vendela gått med på att gifta sig med Bengt, trots att han var så otrevlig?

Hur märker man i texten att samhället på 1500-talet inte var särskilt jämlikt?

Frågor bortom raderna:

Bengt var en våldsam man. Han hotade och straffade för att få som han ville. Kunde han ha gjort på ett annat sätt, tror du? Hur kan man få människor att göra sina arbetsuppgifter på ett trevligare sätt?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 9: Ett troll kommer till stan

Allmänna kommentarer

Sveriges ärkebiskop Gustav Trolle var en av huvudfigurerna i maktkampen. Han stod på kung Kristians sida.

Ord och begrepp

Kapitulera – Ge upp

Anhängare – Personer som följer en annan person eller lära.

In vico sutorum – Det är latin och betyder ”på skomakarnas gata”.

Allierad – Ett nära samarbete mellan två personer, nationer.

Citat

”Det är latin, det heliga språket, svarade munken förskräckt.”

– Latin talades i det gamla romarriket. När den kristna kyrkan växte sig stark blev latin kyrkans språk. Latin kom därför att talas i stora delar av världen, särskilt i skolor, kyrkor och kloster.

”Ingen av stadsborna verkade göra egna skor. Inte bälten heller. Och när de behövde skjortor fick de gå till en skräddare, i stället för att sy dem själva.”

– De som bodde på landet var vana att göra det mesta man behövde själva. I städerna däremot köpte man ofta saker.

”Hokus pokus filijokus på dig själv du.”

– Hokus pokus filiookus har använts som trollformel i hundratals år. Forskarna tror att det kommer sig av att prästerna på den katolska tiden sa saker på latin som ingen av åhörarna förstod. Till exempel ”Hoc est enim corpus” (Detta är min kropp, som prästen säger under nattvarden) och ”qui ex Patre Filioque” (av fadern och sonen). När folk härmade det lät det som ”hokus pokus filiookus”.

”Bengts skomakarverkstad hade en stor fönsterlucka. På dagarna fälldes den ut mot gatan och fästes med kedjor så att det blev en liten disk dit Bengts kunder kom för att handla.”

– På Stockholms medeltidsmuseum (och deras hemsida, om man inte är i Stockholm) finns bilder av hur det kunde se ut när man köpte skor eller andra saker.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Smeden, Munken, Eskil, Elin

Med hjälp av nyckelscener:

Gräl och samtal vid försäljningsluckan.

Trolle kommer!

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad tänkte Olof göra med pengarna han tjänade?

Vem skulle komma på besök till staden?

Frågor mellan raderna:

Varför var Olof så förvånad över att stadsborna köpte de saker de behövde?

Hur fick Elin reda på vad Olof tyckte om att arbeta hos Bengt?

Frågor bortom raderna:

Smeden var väldigt irriterad på munken. Prata så att man förstår säger han. Varför tror du att han är så arg på munken? Blir man arg när man inte förstår varandra?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 10: Käppen plockas fram

Allmänna kommentarer

Förr i tiden fick man slå barn. Det var först 1979 som det blev olagligt att göra det i Sverige. I många länder är det fortfarande tillåtet. Själagårdsgatan finns kvar, i Gamla stan i Stockholm.

Ord och begrepp

Svinborst – Ett tjockt och stickigt hår som sitter på grisen.

Obemannad – Att det inte finns någon som vaktar.

Stadslagen – Det fanns en speciell lag som gällde i städerna.

Citat

”Olof hade aldrig sett folk som sov utomhus förut”

– På landet var de flesta fattiga, men de hade i alla fall någonstans att bo. I staden fanns det vissa som var otroligt rika och andra som var så fattiga att de måste sova på gatan.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Lärpojken, Bengt, Erik, Vendela

Med hjälp av nyckelscener:

Olof hjälper Lärpojken.

Erik välter ut Bengts öl.

Olof leker med Erik.

Olof sitter utanför verkstaden.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad ville Lärpojken ha hjälp med?

Vad såg Olof under sin morgonpromenad på torsdagen?

Varför fick Erik stryk?

Frågor mellan raderna:

Olof tyckte att det var svårt att lyda både Bengt och Lärpojken samtidigt. Varför då?

Varför tror du att Bengt var så noggrann med att Olof inte fick lämna bodluckan obemannad?

Varför var Olof avundsjuk på fåglarna?

Frågor bortom raderna:

Olof tyckte att det var märkligt att alla i staden antingen arbetade för lite eller på tok för mycket. Hur ser det ut idag tycker du? Hur jobbar människor där du bor? För mycket? För lite?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 11: Fotsvamp i näsan

Allmänna kommentarer

Det var förbjudet att arbeta på söndagar. Egentligen hade alltså Bengt inte rätt att tvinga Olof att göra det. Men fattiga människor, särskilt barn, fick ofta göra som de blev tillsagda oavsett om det var rätt eller fel. Det fanns ingenstans dit man kunde vända sig om man ville klaga på den som man var anställd hos.

Ord och begrepp

Fotsvamp – Ett slags utslag på foten. Det kan klia och lukta illa.

Bölar – Gråter

Högtidliga – Fina och tjusiga

Militär styrka – En grupp med soldater

Reste ragg – När hundar reser ragg skjuter de upp ryggen, det kan till exempel vara för att visa att de är arga.

Citat

”Han sköljde av sig bakom öronen och under armarna med det kalla, smutsiga vattnet från tvättfatet.”

– Det fanns inget rinnande vatten. Man fick tvätta sig så gott det gick i ett fat med vatten.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Bengt, Lärpojken,

Med hjälp av nyckelscener:

Olofs nattsömn.

Olof får arbetsuppgifter av Bengt.

Stadens förberedelser.

Måndagsmorgonen.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Var sov Olof?

Vilken stor festlighet förberedde Stockholm sig för?

Varför fick Olof inte betalt?

Frågor mellan raderna:

Hur märker man i texten att även Lärpojken är rädd för Bengt?

Trots att staden förberedde sig för fest, var rädslan stor bland invånarna. Vad var man rädd för?

Frågor bortom raderna:

Trots att Olof blir illa behandlad, längtar hem, sover och äter dåligt så sticker han bara inte därifrån. Varför tror du att Olof stannar trots att allt är så illa? Har du varit med om någon situation där du kämpar på, trots att allt känns förfärligt?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 12: Leve kung Kristian

Allmänna kommentarer

Under krigsåren var soldater en vanlig syn i Stockholm. Många av kung Kristians soldater var danskar eller tyskar.

Ord och begrepp

Vik hädan – Flytta på er

Rådsherrar – En medlem av rådet, som bestämde över staden.

Citat

”Han började bli osäker, det här var nog kvarter som man skulle undvika att gå i om man var ensam.”

– Stockholm kunde vara farligt, särskilt på kvällarna. Det var vanligt med våld på gatorna.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Mannen på hästen, Kvinnan på restaurangen, De fyra männen

Med hjälp av nyckelscener:

Soldaterna marscherar.

Olof tigger mat.

Olof fastnar i stenen.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför ville Olof inte gå hem till mormor?

Vad frågade Olof kvinnan på restaurangen?

Varför sprang inte Olof från de fyra unga männen?

Frågor mellan raderna:

Varför skulle Gammel-Karin ha blivit arg om hon såg kvinnan som åt på restaurangen, tror Olof?

Frågor bortom raderna:

Hur kommer det sig tror du, att kvinnan och mannen på restaurangen inte vill bjuda Olof på resterna av maten? Varför blir de så arga på Olof?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 13: Olof luktar värre än förut

Allmänna kommentarer

Det var stor skillnad på olika kvarter i Stockholm. De fattigaste bodde ofta i den västra delen.

Ord och begrepp

Kumpan – Kamrat eller någon som följer med en.

Krigstrupper – Grupper av soldater som ingår i militären.

Paltor – Gamla kläder.

Citat

”En liten bit bort tog marken slut och det mörka, iskalla vattnet bredde ut sig”

– Stockholm var omgivet av vatten. Om man inte gick över någon av broarna behövde man båt för att ta sig därifrån.

”En sjöman berättade historier om havsmonster som var så stora att de kunde sluka ett helt fartyg”

– Man visste inte så mycket om djuren i de djupa haven. Många sjömän trodde att det fanns stora monster.

”Sommar året om? Det är väl inte sant! sa Eskil.”

– De flesta länder har inte så stora skillnader mellan olika årstider som Sverige har. Närmare ekvatorn är det mer jämna temperaturer.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Soldaten Knut, Eskil, Elin, Fiskar-Brita, Sjömannen

Med hjälp av nyckelscener:

Jagad av soldater

Hemma hos Elin och Eskil

Hemma hos Fiskar-Brita

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Var gömde sig Olof för soldaterna?

Vem bodde i det röda trähuset?

Frågor mellan raderna:

Varför jagade soldaterna Olof?

Hur märker man i texten att Olof är en person som är van vid att hjälpa andra?
Vad gjorde man för nöjen när människor träffades?

Frågor bortom raderna:

Eskil och Olof har olika syn på hur människor är mot varandra. Hur skiljer sig deras syn på människor åt? Varför tror du att de har så olika uppfattning?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 14: Frihetens stad

Allmänna kommentarer

Eskils berättelse om hur Stockholm grundades är en gammal legend. Den finns beskriven bland annat på Medeltidsmuseet i Stockholm. Den är förmodligen inte sann, men det är en historia som människor har berättat under lång tid.

Ord och begrepp

Murarmästare – en person som var chef när man byggde murar eller stenhus.

Skampåle – En träpåle där människor som gjort något dumt kunde bli fastkedjade.

Utböling – En person som inte kom från trakten.

Pocker – Djävulen.

Citat

”Är det verkligen ben från en hängd man?”

– Förr i tiden trodde många att blod och kroppsdelar från avrättade på galgbacken kunde ge tur eller bota sjukdomar.

”Många kom från det svenska rikets östra del, som kallades Finland”

– Det som nu är Finland var en del av Sverige fram till 1809. Då togs det över av Ryssland. Finland blev ett eget, fritt land 1917.

”Huset ägs av de heliga munkarna vid Johanniterklostret i Eskilstuna”

– Kyrkorna och klostren hade mycket pengar och ägde många byggnader.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Eskil, Elin, Mannen på restaurangen, Byggare Jakob, Murmästaren, Prästen, Fiskar-Brita

Med hjälp av nyckelscener:

Olof och Eskil gör tärningar.

Förhandlingen på bygget.

Olof och Elin bygger hus

Berättelsen om Stockholm.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför ville arbetarna ha mer betalt?

Förklara hur man byggde ett stenhus. Använd orden byggnadsställning, tegelsten och kalk.

Frågor mellan raderna:

Varför var det viktigt att alla arbetarna krävde samma lön?

Varför gick murmästaren och hämtade prästen?

Frågor bortom raderna:

Håller du med Olof, är det orättvist att man inte själv får bo i huset man bygger? Finns det något idag som du gör, men som du själv inte kan dra nytta av? Vilken likhet kan du hitta mellan Olofs fundering och historien om Stockholm som berättas på slutet?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 15: Den stora festen

Allmänna kommentarer

Stockholmarna var helt beroende av att köpa saker från bönder, till exempel mat. Det gjorde också att det var svårt att klara sig när staden blev belägrad.

Västerlånggatan finns fortfarande kvar, i Gamla stan i Stockholm.

Ord och begrepp

Bondlurk – Ett skällsord för bonde.

Kröningsfesten – en festlighet i samband med att en ny person skulle krönas till kung.

Kröningsprocession – ett led av människor som går tillsammans i grupp. Ofta en högtidlig stämning.

Plikttjänstgöring – Något man måste göra.

Ärkebiskop – Kyrkans högsta chef i ett område.

Lillpilten – Lilla pojken.

Citat

”Kungen verkade barmhärtig och hade lovat förlåta sina gamla fiender”

– Kristian II hade många fiender i Sverige, människor som tagit strid mot att en dansk kung skulle bestämma i Sverige. Många var oroliga för att kungen skulle straffa befolkningen nu när han hade vunnit kriget. Den festliga och glada stämningen i Stockholm fick folk att börja hoppas på en mänsklig och förlåtande kung.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, Ynglingen, Den gamla gumman, Lasse Hass, Kung Kristian II, Ärkebiskop Trolle

Med hjälp av nyckelscener:

Bra och dåligt i Stockholm.

Stockholm förbereder sig för kröningsfest.

Kungen kommer.

Kröningen.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad köpte Olof för pengarna han tjänat?

Vem ska krönas till Sveriges nya kung?

Frågor mellan raderna:

Varför var det viktigare att ha pengar om man bodde i stan, än på landet?

Varför funderar Olof på att bli stockholmare?

Varför börjar folk hoppas på en barmhärtig och förlåtande kung?

Frågor bortom raderna:

De som levde på tillfälliga arbeten i Stockholm tillhörde de fattigaste men också de friaste.

Vad tror du menas med det? Vilka fördelar och nackdelar har det att ha tillfälliga arbeten istället för ett fast arbete?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 16: Förbannade eländeskung

Allmänna kommentarer

Det fanns inga tidningar på den tiden. Nyheter fick man reda på genom rykten. Det var svårt att veta vad som var sant. En del av det som hände vid Stockholms blodbad råder det fortfarande delade meningar om, till exempel vilken kungens respektive ärkebiskop Trolles roll var. Helga Lekamens gränd finns fortfarande kvar, i Gamla stan i Stockholm. Dåtidens rådhus låg där Nobelmuseet ligger idag.

Ord och begrepp

Gryningen – Tidigt på morgonen.

Kättare – En person som brutit mot kyrkans lagar.

Kalvsylta – En maträtt som görs på kalvkött. Det äts fortfarande kalvsylta i Sverige, framför allt vid jul.

Andlig domstol – Kyrkans domstol där man dömde och delade ut straff till de som brutit mot kyrkans lagar.

Avrättas – Ett straff som innebär att den skyldige dödas.

Citat

”genom att angripa ärkebiskopen, som har utsetts av den helige påven i Rom, som är Guds ställföreträdare på jorden”

– Sverige var katolskt på den tiden. Påven i Rom är den högsta ledaren inom den katolska kyrkan.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, Männen hos Fiskar-Brita, De två soldaterna, Mannen på balkongen,

Med hjälp av nyckelscener:

Diskussionen hos Fiskar-Brita

Mötet med soldaterna.

Mannen som talar vid Stortorget.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Hur märkte folket i Stockholm att något höll på att hända i staden?

Kung Kristians fiender blev dömda, vad blev deras straff?

Frågor mellan raderna:

Varför var det inte lika trevlig stämning som vanligt hos Fiskar-Brita?

Frågor bortom raderna:

Ärkebiskop Trolle hade anklagat kungens fiender för kätteri. De skulle därför dömas av kyrkans domstol. Ärkebiskopen satt själv i domstolen. Hur tror du att ett samtal mellan Kristian II och Trolle kan ha låtit? Hade de planerat det här? Varför var så många tvungna att avrättas?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 17: Rullande huvuden

Allmänna kommentarer

Berättelsen om Lasse Hass, som blir halshuggen för att han gråter, berättas av Olaus Petri som var historiker på 1500-talet. Eventuellt var Olaus Petri själv ögonvittne till Stockholms blodbad. Erik Abrahamsson, biskop Mattias och biskop Vincens har funnits i verkligheten.

Ord och begrepp

Biskop – En präst som är chef över andra präster. Den allra högsta chefen kallas ärkebiskop.

Dräpa – Ett annat ord för att döda.

Benådad – När man först har dömts till ett straff, men slipper straffet. Förr i tiden kunde kungen bestämma att dömda skulle benådas.

Riksråd – Riksråden var rådgivare till kungen, de var som en slags regering och hade mycket makt.

Citat

”Halshugga en biskop? Sånt händer inte här”

– De som levde på 1500-talet var visserligen vana vid både våld och avrättningar på torg och på galgbackar. Men så stora dramatiska händelser som Stockholms blodbad var nog chockerande. Och det var ovanligt att en kung vågade ge sig på präster och biskopar, på det sätt som kung Kristian gjorde.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, Den svartskäggige mannen, Lasse Hass, Ryttaren

Med hjälp av nyckelscener:

Avrättningarna vid Stortorget inleds.

Panik vid torget.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Beskriv hur det såg ut vid Stortorget. Vilka var där? Vad hände?

Vem var den första att avrättas?

Frågor mellan raderna:

Varför trodde Lasse Hass att det var otänkbart att dräpa en kyrkans man?

Varför dödades Lasse Hass, tror du?

Frågor bortom raderna:

Varför tror du att avrättningarna av Kristians fiender genomfördes på Stortorget, där alla kunde se vad som hände?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 18: Blodet rinner

Allmänna kommentarer

Att blodet ska ha runnit ner längs gatan, och att barberaren Lambrekt slets ut från sin rakstuga för att avrättas, är också saker som berättas av Olaus Petri. Gatan Kåkbrinken finns fortfarande kvar, i Gamla stan i Stockholm.

Ord och begrepp

Barberare – En slags frisör. Barberarna kunde också göra en del saker som läkare gör idag, till exempel ta hand om sår och skador.

Drängtjänst – Att arbeta som dräng.

Vanvettigt – Galet

Över min döda kropp – Jag går absolut inte med på det.

Gravallvar – Våldigt stort allvar.

Citat

”Ofta dröjde det några dagar innan nyheter från huvudstaden nådde Brännkyrka.”

– Hur fick man reda på nyheter förr i tiden, när det inte fanns tidningar eller internet? Vanligtvis genom att man pratade med varandra. De som hade varit i Stockholm, till exempel för att arbeta eller för att handla, berättade för sina grannar och vänner när de kom hem om vad som hade hänt där.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, De två männen

Med hjälp av nyckelscener:

Olof, Elin och Eskil vid Munkbron.

Samtalet med den långa och korta mannen.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför vill Olof gå hem till Brännkyrka så fort som möjligt?

Frågor mellan raderna:

Varför tänkte Olof att han aldrig skulle återvända till Stockholm, tror du?

Frågor bortom raderna:

Tjänarna som arbetade hos Kristians fiender skulle också avrättas. Varför tror du att kungen hade bestämt så?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 19: Olof bryter ett löfte

Allmänna kommentarer

I krig och konflikter drabbas nästan alltid oskyldiga. Både då och nu. Årsta räknas idag som en del av Stockholm. Man kan åka buss dit från Gullmarsplan eller Liljeholmen.

Ord och begrepp

Slottsfogde – Ett slags chef på ett slott.

Borgmästare – Ledare i en stad, ungefär som en politiker.

Tunnbindare – En person som tillverkar tunnor.

Nu har du varit karl för din hatt – Nu har du varit duktig och skött dig ordentligt.

Läste lusen – Gav en utskällning.

Snyte – Ansikte.

Citat

”Om han blev gammal kunde han berätta det här för de yngre”

– Det var mycket vanligare att dö som ung på den tiden. Man kunde inte räkna med att man skulle bli gammal, även om en del blev det.

”Mormor kokade blåbärsgröt.”

– Prova att göra egen blåbärsgröt: Koka upp blåbär och vatten. Blanda i rågmjöl, kornmjöl eller något annat mjöl och koka sakta i 10 minuter. Glöm inte att röra om hela tiden. Ät med mjölk och kanske lite socker.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Bonden, Gammel-Karin

Med hjälp av nyckelscener:

Resan hem till Brännkyrka.

Samtalet med Gammel-Karin.

Olof blir blek i snytet.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Beskriv Olofs resa hem till Brännkyrka.

Varför blir Olof så förskräckt när han hör att Henrik har fått jobb hos riksrådet Erik Abrahamsson?

Frågor mellan raderna:

Olof tänker att han är en helt annan människa nu än för några månader sedan. Vad tror du att han menar med det?

Vad menar Gammel-Karin med sin fråga om Olof tjänat pengarna hederligt?

Varför vill Gammel-Karin förbjuda Olof att rädda Henrik?

Frågor bortom raderna:

Henrik trodde att det skulle vara bra för Olof att klara sig själv ett tag. Varför då, tror du?

Finns det situationer när du får hjälp av andra, fast det kanske skulle vara bättre att du gjorde uppgiften själv?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 20: Jämmer och elände

Allmänna kommentarer

På den tiden fanns ingen gatubelysning ute, så när det var mörkt var man tvungen att ta med sig en egen lykta.

Ord och begrepp

Skadedjur – Djur som sprider sjukdomar eller förstör för människor, till exempel råttor och löss.

Altare – Ett litet bord där man kan sätta heliga föremål och be till Gud.

Citat

”Två svarta råttor med långa svansar mumsade på brödbitar som hade ramlat ur en omkullvält tunna.”

– Förr i tiden var svartråttor vanligast. På 1700-talet konkurrerades den ut av brunråttan.

”Det var ett av stadsmurens försvarstorn och låg några kvarter söderut.”

– Muren hade flera torn. Förutom Bocktornet fanns till exempel Lejontornet. På Stockholms medeltidsmuseum kan man se rester av Lejontornet.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Tyghandlaren, Elin, Eskil, Kvinnan utanför Bocktornet

Med hjälp av nyckelscener:

Olof och Tyghandlaren.

Olof, Elin och Eskil går till Bocktornet.

Samtalet med kvinnan utanför Bocktornet.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Varför tyckte Olof att detta var den konstigaste dagen i hans liv?

Beskriv hur Olof upplevde Stockholm när han gick genom staden.

Frågor mellan raderna:

Varför tyckte mannen de mötte på väg till Bocktornet att Olof, Elin och Eskil inte var kloka?

Frågor bortom raderna:

De vanliga människorna drabbades hårt av de mäktiga människornas bråk. Varför blir det så tror du? Hur ser det ut idag? Blir vanliga människor påverkade av vad mäktiga människor bråkar om?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 21: Soldater lyder alltid order

Allmänna kommentarer

Hur militären organiserade sina trupper förändrades mycket på 1600-talet och med Gustav II Adolf. Innan dess var kavalleriet indelat i fanor som bestod av 150 ryttare i fredstid och 500 ryttare i krigstid. Ryttmästaren var fanans chef. Löjtnanten var näst högst i rang, sen kom fänriken. En gående soldatgrupp, infanteriet, kallades för fänika.

Ord och begrepp

Ordervägran – Att inte lyda en order

Gnata – Tjata

Dyrka upp lås – Få upp ett lås utan att använda rätt nyckel.

Citat

”Hans pratade lite annorlunda, så han var nog från Danmark eller från södra Sverige.”

– Det var stor skillnad på den svenska som talades i Stockholm och den som talades i södra Sverige. Det var inte säkert att man förstod varandra, även om man kom från samma land.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, Soldaten Hans, Henrik

Med hjälp av nyckelscener:

Samtalet med soldaten Hans.

Inne i Bocktornet.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Hur lurade barnen soldaten Hans?

Vem var fången på övervåningen i Bocktornet?

Frågor mellan raderna:

Vad menas med att ”soldater lyder alltid order”? Varför är det viktigt att soldater gör det tror du?

Frågor bortom raderna:

Barnen ljuger för soldaten för att rädda Henrik. När är det okej att använda en lögn tycker du?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?

Blodbadet – Olofs äventyr i Stockholm, ISBN 978-91-47-12663-7, © Kalle Holmqvist och Liber AB

- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 22: Kråkorna samlas på Stortorget

Allmänna kommentarer

Olaus Petri berättar att ingen vet hur många som hängdes på Stortorget under dessa dagar, men att galgen sällan stod tom.

Ord och begrepp

Väpnare – En ung man som hjälpte till med att exempelvis sköta om vapen och utrustning.

Fårskinnsfäll – En filt gjord av skinn från ett får med pälsen kvar.

Tyrann – En person som bestämmer över andra med hjälp av hot och våld.

Plundra – ett annat ord för att stjäla.

Citat

”På håll kunde Olof se soldater som lyfte ut kistor och möbler genom sönderslagna fönsterluckor. Plundringarna hade börjat.”

– Soldater fick i krig ofta friheten att plundra krigsplatser de besökte. Det var en slags belöning och ersättning för att de ställde upp och krigade för kungen. Även i Stockholm plundrades folket av kungens soldater. Man bröt sig in hos människor, stal och våldförde sig på de som bodde där.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Elin, Eskil, Henrik, Väpnaren

Med hjälp av nyckelscener:

Samtal med Henrik och Väpnaren.

Morgonen efter befriandet.

På jakt efter en flyktväg.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vem var på övervåningen mer än Henrik?

Hur såg det ut på Stortorgen den 9 november?

Frågor mellan raderna:

Varför vill inte Väpnaren fly tillsammans med de andra, tror du?

Frågor bortom raderna:

Vad menas med citatet här nedan, tror du? Kan du beskriva någon situation där det här citatet skulle passa?

”När kungar och ärkebiskopar ställer till med blodbad är

*det som när man går på en skogsstig med tunga stövlar.
Det är möjligt att man trampar på någon myra, men vad
spelar det för roll? Det är myrornas problem om de är i
vägen. Och fram på stigen ska man ju.”*

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 23: Ett avgörande tärningskast

Allmänna kommentarer

Fatburssjön, eller Fatburen, låg där Medborgarplatsen på Södermalm i Stockholm ligger idag. Sjön blev mindre och mindre genom åren, bland annat eftersom folk slängde sopor i den. På 1800-talet fylldes den igen.

Ord och begrepp

Arméledningen – De som bestämmer inom militären.

Uniform – Kläder som man bär i ett särskilt yrke, t.ex. soldat.

Citat

”En bit bort fanns en badstuga där man kunde tvätta sig i varmt vatten, eller bara sitta på träbänkar och ta det lugnt.”

– Det fanns inga badrum hemma hos folk, men man kunde gå till en badstuga för att tvätta sig ordentligt. Där kunde man också umgås och spela tärning.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Henrik, Elin, Eskil, Vakten vid Söderport

Med hjälp av nyckelscener:

Soldaterna kommer.

Elins flyktplan.

Hos vakten vid Söderport.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Beskriv barnens flyktplan.

Frågor mellan raderna:

Hur tänker Olof att hans färgblindhet har räddat livet på honom och Henrik?

Frågor bortom raderna:

Varför tror du att barnen valde att låta tärningen bestämma hur de skulle fly? Har du varit med om någon situation när du låter slumpen avgöra något viktigt beslut för dig?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 24: Kungen tuggar på lik

Allmänna kommentarer

Att kung Kristian skulle ha bitit i Sten Stures lik var kanske bara ett rykte, som spreds av såna som tyckte illa om kungen. Men det är en historia som har berättats åtminstone sedan 1600-talet.

Maria Magdalena kapell låg där Maria Magdalena kyrka ligger idag. Historien om de dödas julotta är en gammal spökhistoria, som har berättats både om Maria Magdalena och andra kyrkor. I Sverige har den berättats i alla fall sedan 1600-talet, förmodligen längre tillbaka. I andra länder är den känd sedan 500-talet.

Ord och begrepp

Betesmark – Mark där boskapen betar.

Odågor – Busungar

Husrum – Någonstans att få sova över.

Natthärbärke – Någonstans att få sova över.

Kapell – Ett slags liten kyrka.

Citat

”De ska bränna alla kropparna, de får inte ens någon riktig begravning”

– Det var viktigt att få en ordentlig begravning. Att inte bli begravd på kyrkogården utan bara uppbränd efter döden sågs som ett extra straff.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Henrik, Elin, Eskil, De två fiskargubbarna

Med hjälp av nyckelscener:

Samtalet med fiskargubbarna.

Vandringen på Åsön.

Berättelsen om de dödas julotta.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad berättade fiskargubbarna för barnen?

Varför var Åsön inget bra ställe att gömma sig på?

Frågor mellan raderna:

Vad menas med att Åsön var ett slags mellanting mellan stad och landsbygd?

Frågor bortom raderna:

Varför tror du att historier som att "Kungen bet i Sten Stures lik" spreds bland befolkningen? Händer det idag att historier sprids med syftet att påverka hur människor tycker och tänker? Ge några exempel.

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 25: Död kan du vara själv

Allmänna kommentarer

Det var vanligt att tro på spöken. Eftersom vetenskapen inte var utvecklad i samhället lämnades tankar kring det övernaturliga till folketro och vad kyrkan sade. På 1500-talet var döden mer närvarande i människors vardag. Det fanns många faror i samhället och många dog av andra anledningar än hög ålder.

Ord och begrepp

Kommit på avvägar – Gått vilse.

Likbod – Ett ställe där lik förvaras innan de ska begravas.

Dödgrävare – En person som jobbade på kyrkogårdar med att gräva gravar.

Ge någon smörj – Att slå någon.

Citat

”Far min var dödgrävare så jag har vuxit upp i en likbod. Det mådde jag bara bra av.”

– Det är stor skillnad hur de döda hanterades på 1500-talet jämfört med idag. Om en person dog kunde hen bli kvar i huset ett tag innan begravningen skedde. Det gjorde att barn på 1500-talet såg mer utav döden närvarande, än vad vi gör idag. Kanske hade man en mer naturlig inställning till att döden var en del av livet än vad vi har idag.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Olof, Henrik, Elin, Eskil, Gubben

Med hjälp av nyckelscener:

Samtalet med Gubben.

Övernattningen.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Vad arbetar gubben på kyrkogården med?

Var får barnen sova över natten?

Frågor mellan raderna:

Vad menar gubben med att det är de levande man ska vara rädd för?

Vad menar Henrik med att Olof har vuxit upp?

Frågor bortom raderna:

På vilket sätt tror du att barn tvingades växa upp och "bli vuxna" tidigare på 1500-talet än de gör idag? Vad innebär det att växa upp och bli vuxen? När blir man vuxen? Är det något mer än bara ålder som gör att man blir vuxen? Kan man vara både vuxen och barnslig till sättet?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 26: Hellre för många än för få

Allmänna kommentarer

För en äldre människa var det livsviktigt att det fanns kvar någon yngre som kunde ta hand om en när man inte orkade arbeta längre.

Även på den tiden kunde en familj se ut på många olika sätt. Visserligen var det noga med att man skulle gifta sig innan man fick barn. Och två män eller två kvinnor fick inte gifta sig med varandra. Men det var samtidigt vanligt med det som idag kallas bonusbarn och bonusföräldrar. Eftersom människor ofta dog tidigare än idag hände det ofta att barn hade blivit föräldralösa och bodde till exempel hos släktingar. Det var också vanligt att barn fick en styvmamma eller styvpappa efter att någon av deras föräldrar dött.

Årsta Gård låg nära det som nu är Årstabergets station i Stockholm.

Ord och begrepp

Förbenade – Förbannade

Gosse och jänta – Pojke och flicka.

Lillpiga – Lilla flicka

Här ser ut som Jerusalems förstörelse – Här är jättestöktigt.

Driver du gäck med mig? – Skämtar du med mig?

Fosterbarn – Barn som inte är ens egna, men som man tar hand om.

Citat

"Hennes hörsel var det inget fel på trots att hon var gammal. Det var bara ögonen som inte var så bra längre."

"Hon tittade på Elin och Eskil, log med sin tandlösa mun och sa:"

– Idag kan du få hjälp när din hörsel, syn eller dina tänder går sönder. Annat var det på 1500-talet. Att gamla människor såg och hörde illa, eller hade få tänder kvar i munnen var vanligt. Inga hjälpmedel som glasögon, hörapparater eller tandborstar och tandkräm fanns. Å andra sidan åt man inte socker heller.

Återberätta kapitlet

Med hjälp av karaktärer:

Gammel-Karin, Olof, Henrik, Elin, Eskil

Med hjälp av nyckelscener:

Gammel-Karin är ledsen.

Vid middagen.

Gammel-Karin fattar ett beslut.

Diskutera texten

Frågor på raderna:

Beskriv Gammel-Karins hus.

Vad frågar Olof Gammel-Karin?

Frågor mellan raderna:

Varför är Gammel-Karin så ledsen?

Varför tror du att Elin och Eskil tyckte Gammel-Karins enkla hus var så fint?

Frågor bortom raderna:

Förklara uttrycket ”det var väl mycket bättre med för mycket människor än för få”. Hur tänkte Gammel-Karin då?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?